Η Εκπομπή Βαβυλωνία για το Φαινόμενο του Αντισημιτισμού (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.
Κάθε Παρασκευή 18:00-19:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Με αφορμή τα 80 χρόνια από τη νύχτα των κρυστάλλων, ο Γιώργος Καραθανάσης και ο Στέφανος Μπατσής συζητούν με το Νώντα Σκυφτούλη για το παρελθόν και το παρόν του φαινομένου του αντισημιτισμού. Ακόμη, η καθολική άνοδος της άκρας δεξιάς και η προοπτική ενός αντιεξουσιαστικού, αντικρατικού λόγου ενάντια στο φασισμό και τις «μαλακές» εκδοχές του.

Tracklist: Elastica – Waking Up
The chase – Minimoog
Bangles – Real World

Το Άουσβιτς και οι Αναβιώσεις του Αντισημιτισμού

Σαν σήμερα, 15 Σεπτέμβρη του 1935, αποφασίζονται από τους Ναζί οι Νόμοι της Νυρεμβέργης. Με τους νόμους αυτούς οι εθνικοσοσιαλιστές έκτισαν την νομική βάση για τον αντισημιτισμό τους. Σήμερα ο αντισημιτισμός, παρά τη φαινομενική του ήττα, συνεχίζει να βρίσκει έδαφος σε Δεξιές αλλά και σε Αριστερές κρυψώνες… Παρακάτω το σχετικό κείμενο του **Νίκου Χριστόπουλου*** στο Περιοδικό Βαβυλωνία:

«Όσο είναι αληθές πως δύναται κανείς να κατανοήσει τον αντισημιτισμό μόνο μέσα από την κοινωνία μας, εξίσου αληθές φαίνεται πως η σημερινή κοινωνία μπορεί να κατανοηθεί επαρκώς μόνο μέσα από τον αντισημιτισμό»
Μαξ Χορκχάιμερ

Η έκταση που καταλαμβάνει στον κοινό νου ο συνωμοσιολογικός λόγος [1] αποδεικνύει την ισχύ της θέσης του Χορκχάιμερ και στη σημερινή κοινωνική συνθήκη. Γι' αυτό και η εναντίωση στον αντισημιτισμό αποτελεί βασικό στοιχείο της ελευθεριακής κριτικής και σίγουρα του αντιφασισμού, αφού ο αντισημιτισμός είναι δομικό κομμάτι του ναζισμού.

Κάθε αντιφασισμός χωρίς ρητή εναντίωση στον αντισημιτισμό είναι ελλειμματικός.

Στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα, ο αναστοχασμός του Ολοκαυτώματος παραμένει επιτακτικός αλλά ακόμη δύσκολος. Δύσκολος, γιατί, ενώ τελευταία έχει ανοίξει μια συζήτηση, η διαχείριση της μνήμης όλα αυτά τα χρόνια ήταν λειψή, ενοχική και κατέληξε είτε στη μνημοκτονία, στη λήθη, είτε στις φανφάρες των επετειακών εορτασμών της νίκης κατά του ναζισμού.

Η συλλογική μνήμη γαλουχήθηκε πάνω στη λογική της απώθησης του Ολοκαυτώματος ως γερμανικού φαινομένου και τη συνακόλουθη απώθηση της αλήθειας ότι ήταν ένα γέννημα του δυτικού πολιτισμού και ειδικότερα ότι υπάρχει και μια καθόλου ευχάριστη ελληνική ιστορία που συνδέεται με αυτό. Το βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει τις μεταπολεμικές συμπεριφορές απέναντι στο Ολοκαύτωμα είναι ότι ο αντισημιτικός νους δεν είχε νικηθεί πραγματικά, απλώς είχε μεταμορφωθεί και μεταλλαχθεί πάνω σε νέες θεματικές, με αποτέλεσμα ο αντισημιτισμός όχι απλώς να υφέρπει αλλά να αποικίζει τη σκέψη μεγάλου μέρους των σύγχρονων κοινωνιών.

Ακόμη και σήμερα, η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα κατακλύζονται από **αντιεβραϊκά στερεότυπα**, τα οποία λαμβάνουν τη μορφή εκκοσμικευμένων δοξασιών που υποστηρίζονται με ζήλο

δήθεν, αποκαλύπτοντας τη ρίζα των σύγχρονων κακών. Γι' αυτό, ο αγώνας κατά του αντισημιτισμού είναι ένα κομβικό σημείο κατανόησης και κριτικής της υπάρχουσας κατάστασης. Μέσα στην πληθωρική κυκλοφορία εικόνων του Χίτλερ και την απερίσκεπτη χρήση των λέξεων «ναζισμός» και «φασισμός» για κάθε αναδυόμενο ή επιβαλλόμενο αυταρχισμό, το φαινόμενο του ναζισμού σχετικοποιείται και εκχυδαΐζεται.

Όσο περισσότερο μιλάμε γι' αυτό, με αυτό τον τρόπο, τόσο περισσότερο το αποσιωπούμε. Για να σκεφτούμε όμως το Ολοκαύτωμα, αυτό που σημαίνει το Άουσβιτς, θα πρέπει, όπως έχει παρατηρηθεί, να προσπαθήσουμε να σκεφτούμε το αδιανόητα αντιανθρώπινο, το ασύλληπτο, χωρίς όμως να το αποϊστορικοποιούμε, αλλά εντάσσοντάς το στα όρια της ανθρώπινης κοινωνικής-ιστορικής δημιουργίας, η οποία μπορεί βέβαια να είναι και δημιουργία του αποτρόπαιου. Εδώ βρίσκεται η διαφορά και η μεγάλη δυσκολία της έκφρασης. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα θύματα του Ολοκαυτώματος, όσα προσπάθησαν να αναστοχαστούν αυτό που βίωσαν, ένοιωθαν σαν κάτι να χάνεται σε όλες τις εξηγήσεις οι οποίες περιείχαν αλήθειες βέβαια, όμως έμοιαζε ο πυρήνας της ιδιαιτερότητας του Άουσβιτς (η «**οντολογική σφαγή**») τελικά να μην φωτίζεται, να μοιάζει αδύνατο να φωτιστεί.

Για να κατανοήσουμε γιατί η σκέψη για το Ολοκαύτωμα βασικά αντιπαρατίθεται με το ασύλληπτο, το αδιανόητο, και πώς αυτό το ασύλληπτο έγινε πραγματικότητα μέσα στον δυτικό-καπιταλιστικό πολιτισμό, θα παραθέσω μια άποψη του Μπακούνιν, ο οποίος ασκώντας κριτική στις εξουσιαστικές τάσεις της νεωτερικής επιστήμης και ενώ διαβλέπει τις κατευθύνσεις της, θεωρεί αδιανόητη την απολύτως απάνθρωπη εφαρμογή της:

«Αν και μπορούμε να είμαστε σχεδόν βέβαιοι ότι κανένας επιστήμονας δεν θα τολμούσε να μεταχειριστεί έναν άνθρωπο σήμερα όπως μεταχειρίζεται τα κουνέλια, παραμένει, μολαταύτα, ο φόβος ότι οι επιστήμονες ως σώμα μπορεί, αν τους επιτραπεί να το κάνουν, να υποβάλλουν ζωντανούς ανθρώπους σε επιστημονικά πειράματα, σίγουρα λιγότερο σκληρά αλλά όχι

λιγότερο ολέθρια για τα ανθρώπινα θύματά τους». [2]

Ο Μπακούνιν για άλλη μια φορά αποδεικνύεται οξυδερκής στην ανάλυσή του προεικονίζοντας τις εξελίξεις. Το ασύλληπτο εμφανίζεται στη σκέψη του και μαζί και το ανθρώπινο όριο: «κανένας επιστήμονας δεν θα τολμούσε» λέει, γιατί εδώ βλέπει ένα όριο το οποίο χαράσσει το σύνορο της ανθρωπινότητας και το οποίο θεωρεί μάλλον αδύνατο να αγγιχθεί. Κι όμως, αυτό το όριο ξεπεράστηκε κατά πολύ στο Άουσβιτς με απαρομοίαστο τρόπο, που το καθιστά μοναδικό στη ανθρώπινη ιστορία. Γι' αυτό, μια βασική στάση των φασιστών αλλά και όλων των αντισημιτών είναι η άρνηση της μοναδικότητας του ιστορικού φαινομένου που ονομάστηκε Ολοκαύτωμα, η **σχετικοποίησή** του.

Όμως, η ναζιστική εξοντωτική πολιτική δεν έχει όμοιό της, γιατί ρητός και ακραία αντιανθρώπινος στόχος της ήταν η βιολογική αναδιευθέτηση του ανθρώπινου είδους μέσω της ολικής εξολόθρευσης των περιττών «φυλών», στην κατώτατη βαθμίδα των οποίων κατατάσσονταν οι Εβραίοι και στους οποίους επικεντρώθηκε η ναζιστική μηχανή θανάτου με γραφειοκρατική επιμέλεια. Κηρύσσονται ένοχοι επειδή γεννήθηκαν Εβραίοι.

> ***Για πρώτη φορά στην ιστορία διακηρύσσεται επίσημα η εξόντωση ενός λαού ως αυτοσκοπός που δεν εξυπηρετεί κανέναν εργαλειακό λόγο.***

Αυτό που δεν χωράει ο ανθρώπινος νους, που όμως ο ανθρώπινος νους βρήκε τα ορθολογικά εργαλεία για να το κάνει και το έκανε πράξη.

Το Άουσβιτς δεν είναι απλά ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης αλλά στρατόπεδο εξορθολογισμένης εξόντωσης και εκφράζει την απόλυτη έννοια του ρατσιστικού μίσους, την απόρριψη δηλαδή της ίδιας της ύπαρξης του άλλου, η οποία αρνείται ακόμη και τη μεταστροφή ή την υποδούλωσή του.

Όταν αναφερόμαστε στο Ολοκαύτωμα, σε αυτό που αντιπροσωπεύει το Ολοκαύτωμα, θα πρέπει επίσης να μνημονεύουμε και τη

γενοκτονία των Ρομά/Σίντι, η οποία είναι ακόμη και σήμερα ξεχασμένη και είναι χρέος μας όχι μόνο να αποκαταστήσουμε τη μνήμη αλλά και να αντιταχθούμε στις σύγχρονες μορφές του αντιτσιγγανισμού. Οι ίδιοι την ονομάζουν *Porrajmos* (αφανισμός, η μεγάλη καταβρόχθιση, καταστροφή) ή *Samudaripen* (μαζική δολοφονία, όλοι νεκροί).

Το κυνήγι όμως που ξεκινάει με τους Εβραίους δεν σταματάει ποτέ σε αυτούς. Το ρατσιστικό μίσος εξολόθρευσε επίσης Σλάβους και Αφρικανούς, ομοφυλόφιλους, κομμουνιστές, σοσιαλιστές και αναρχικούς, αντιφασίστες, Μάρτυρες του Ιεχωβά, ΑμεΑ και αυτούς που οι ναζί όριζαν ως «ψυχικά ασθενείς». Υπάρχει όμως μια διαφορά η οποία δεν πρέπει να σχετικοποιείται, γιατί με αυτόν τον τρόπο αποκρύβεται η κεντρικότητα του αντισημιτισμού στη ναζιστική ιδεολογία: μόνο για τους Εβραίους εφάρμοσαν με εμμονική γραφειοκρατική λύσσα το σχέδιο που κατ’ ευφημισμό ονόμασαν Τελική Λύση, με στόχο τη μαζική τους εξόντωση και την εξαφάνισή τους από τον ανθρώπινο κόσμο δια παντός.

Από πολλές απόψεις, ο αντισημιτισμός αποτελεί νεωτερικό φαινόμενο και μάλιστα στην έσχατη μορφή του αποτελεί την πιο αποτρόπαιη έκφραση της κεντρικής φαντασιακής σημασίας του δυτικού-καπιταλιστικού κόσμου: της βλέψης για ορθολογική κυριαρχία επί παντός επιστητού. Σε αυτή τη συζήτηση πρέπει να αποφύγουμε τους μανιχαϊσμούς και την ουσιοκρατία στους ορισμούς. Ο όρος νεωτερικότητα είναι πολύπλοκος, αποτελεί ένα μάγμα αλληλοσυγκρουόμενων πολλές φορές σημασιών και τα λεγόμενα νεωτερικά φαινόμενα εντάσσονται μέσα του με διαφορετικούς τρόπους. Ο αντισημιτισμός συγκροτείται ως μια μοντέρνα-αντιμοντέρνα κοσμοθεωρία η οποία αποτελεί ένα αμάλγαμα προνεωτερικών προλήψεων και νεωτερικών θεωριών της φυλετικής ολικής διαφοράς των Εβραίων ως τρίτων [οι Εβραίοι ως αντι-φυλή (Gegen-Rasse)], οι οποίοι αποκηρύσσονται από το ανθρώπινο γένος με «επιστημονικές αποδείξεις» ως υπονομευτικά παράσιτα που χρήζουν εξόντωσης.

Ο νεωτερισμός του σύγχρονου αντισημιτισμού εκφράζει το πέρασμα από το χριστιανικό μεσαιωνικό θρησκευτικό μίσος στο

ρατσιστικό, φυλετικό μίσος και αναπτύσσεται μέσα στο πλαίσιο της εθνικιστικής ιδεολογίας του 19ου αιώνα. Ρητά οι αντισημίτες, που δημιουργούν και τον όρο «αντισημιτισμός» [3] για να αυτοπροσδιοριστούν στα τέλη της δεκαετίας του 1870, θέτουν σε δεύτερη θέση τη θρησκευτική επιχειρηματολογία και επικεντρώνονται στην προσπάθεια επιστημονικής απόδειξης του αναφομοίωτου χαρακτήρα των Εβραίων και των αναλλοίωτων φυλετικών τους χαρακτηριστικών, αντλώντας την «επιχειρηματολογία» τους από τις αναδυόμενες τότε επιστήμες της ανθρωπολογίας, της βιολογίας και της γλωσσολογίας.

Ο αντισημιτισμός διακρίνεται από κάθε άλλον ρατσισμό γιατί συγκροτεί επίσης μια συνεκτική μανιχαϊκή κοσμοθεωρία με «απελευθερωτικά» χαρακτηριστικά, η οποία κυριαρχείται από το μυθικό φορτίο του φαντασιακού της δύναμης των Εβραίων. Μια κοσμοθεωρία προϊόν της αστικής κοινωνίας του 19ου αιώνα ως συντηρητική αντίδραση στα δεινά της καλπάζουσας κεφαλαιοκρατικής οικονομίας. Βγαίνει από τα σπλάχνα του εθνικισμού, ο οποίος επιρρίπτει τις ευθύνες για τα αδιέξοδά του στο «αντι-έθνος» των «κοσμοπολιτών», οι οποίοι δήθεν υποσκάπτουν τα θεμέλια της κοινωνίας. Μοιάζει παράδοξο αλλά δεν είναι: οι Εβραίοι κατηγορούνται επίσης ως υποκινητές των νεωτερικών επαναστάσεων και ιδιαίτερα της ρωσικής.

Ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον μεσαιωνικό αντισημιτισμό και τις νέες μορφές εβραιοφοβίας είναι ο μύθος των *«Πρωτοκόλλων των Σοφών της Σιών»* του οποίου η λογική σκηνοθετεί όλες τις θεωρίες συνωμοσίας, αποτελώντας το πρότυπο αρχιτεκτόνημά τους. Η παγκόσμια συνωμοσία των Εβραίων ως ερμηνευτικό κλειδί της Ιστορίας. «Το ότι γίνεται πιστευτό είναι πιο σημαντικό από το ότι είναι πλαστογράφημα», λέει η Χάνα Άρεντ. Μια έσχατη επικαιροποίηση των «Πρωτοκόλλων» είναι η συνωμοσιολογική ανάγνωση των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, τα παραδείγματα όμως είναι πάρα πολλά.

Ο αντισημιτισμός παραμένει δομικό στερεότυπο των σημερινών κοινωνιών, με αποτέλεσμα οι μεταμορφώσεις του να μην

καταδεικνύονται κοινωνικά, αλλά να κυκλοφορούν με νέες σημαίες και να έχουν ως όχημα νέες σημασίες και «αυτονόητα». Το πιο οφθαλμοφανές παράδειγμα είναι η χρησιμοποίηση πλήθους εβραιοφοβικών στερεοτύπων στην κριτική του κράτους του Ισραήλ, από τη Δεξιά βέβαια αλλά και από ένα μεγάλο μέρος της Αριστεράς.

Μετά το ’45 και τη γενική κατακραυγή ενάντια στη ναζιστική θηριωδία, ο αντισημιτισμός βρίσκει καταφύγιο σε μια μορφή ριζοσπαστικού αντισιωνισμού που δαιμονοποιεί το κράτος του Ισραήλ ως τον συνωμότη Εβραίο ανάμεσα στα Κράτη, συσκοτίζοντας τους όρους της πολιτικής κριτικής προς το κράτος του Ισραήλ. Το μοτίβο που επαναλαμβάνεται, παρά τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στη Δεξιά και την Αριστερά, είναι κοινό: μαξιμαλισμός στις εκφράσεις, χρησιμοποίηση διαφορετικών κριτηρίων στην κριτική άλλων κρατών ή απελευθερωτικών κινημάτων, ταύτιση των Εβραίων με το κράτος του Ισραήλ, ταύτιση με τον ναζισμό και συνεχής χρήση ναζιστικών συμβόλων, ταύτιση με το χρηματιστικό κεφάλαιο και το τραπεζικό σύστημα, αποδοχή ή απουσία κριτικής στο αίτημα για καταστροφή του Ισραήλ.

Η αντισημιτικής προέλευσης κριτική στο κράτος του Ισραήλ για να απολαύσει πραγματικά το μίσος της πρέπει να φτάσει στα έσχατα όρια της υπερβολής και του μαξιμαλισμού (εδώ εντοπίζεται κυρίως το ζήτημα), να ταυτίσει το Ισραήλ με τους ναζί, τον Νετανιάχου με τον Χίτλερ, το αστέρι του Δαβίδ με τη σβάστικα, να επαναδιατυπώσει τον λίβελλο του αίματος και της θυσίας παιδιών. Αυτό όμως που πραγματικά επιτυγχάνεται είναι η απόλυτη σχετικοποίηση της διαφοράς που αντιπροσωπεύει ο ναζισμός και το Ολοκαύτωμα και η επανανομιμοποίηση του στιγματισμού των Εβραίων ως εκφραστών δήθεν μιας παγκόσμιας συνωμοσίας με στόχο την παγκόσμια κυριαρχία και τη χειραγώγηση.

Καταλυτικό ρόλο στη διάδοση της εβραιοφοβίας στις τάξεις της Αριστεράς, έπαιξε **ο δαιμονοποιητικός αντισιωνισμός της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ**. Από τη δεκαετία

περίπου του ’70 και μετά, το παλαιό στερεότυπο της «εβραϊκής συνωμοσίας» επαναδιατυπώνεται υπό τη μορφή της «παγκόσμιας (αμερικανο)σιωνιστικής συνωμοσίας», και ο σιωνισμός εξομοιώνεται εν πολλοίς με τον ναζιστικό ρατσισμό. Άμεσο επακόλουθο της δαιμονοποίησης, η επανεμφάνιση του εξοντωτικού αντισημιτισμού υπό τη ρητή θέληση να καταστραφεί το Ισραήλ.

Μέσα σε αυτό πλαίσιο, η νέα μορφή εβραιοφοβίας στον 20ο αιώνα, μετά τους ναζί, υπήρξε ο **εξισλαμισμός του αντιεβραϊκού λόγου** (καθοριστικές φυσιογνωμίες ο Χάτζι Αμίν αλ Χουσεϊνί, ο οποίος ταυτίστηκε με τον ναζισμό, ο Σαγίντ Κούτμπ και γενικότερα οι φονταμενταλιστές ιδεολόγοι της Μουσουλμανικής Αδελφότητας). Οι Εβραίοι στοχοποιούνται ως οι νούμερο ένα εχθροί «όπου γης» και επαγγέλλεται ως αιώνιος στόχος η καταστροφή του κράτους του Ισραήλ «από το ποτάμι ως τη θάλασσα». Ρητά ολοκληρωτικό πόλεμο εναντίον των Εβραίων διακηρύσσουν η Αλ Κάιντα, η Χαμάς, Η Χεζμπολάχ, το ΙΚ, η Ισλαμική Τζιχάντ, ενώ η κυκλοφορία των «Πρωτοκόλλων των Σοφών της Σιών» αποτελεί διαρκές best seller σε πολλές χώρες του αραβικού κόσμου.

Στο συγκεκριμένο σημείο, η στάση της Αριστεράς παγκοσμίως (εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων) ήταν νομιμοποιητική και προωθητική αυτού του λόγου, με αποτέλεσμα να εξαπλωθεί χωρίς αντιστάσεις ως δήθεν απελευθερωτικός λόγος. Εδώ υπάρχει μια λεπτή διαφορά την οποία θα πρέπει να τονίζουμε συνεχώς:

Το ζήτημα από αντιφασιστική και ελευθεριακή πλευρά δεν είναι η κριτική στο κράτος του Ισραήλ η οποία οφείλει και πρέπει να ασκηθεί χωρίς συμβιβασμούς, αλλά ότι συνήθως η κριτική χρησιμοποιεί και ανακυκλώνει ακραία εβραιοφοβικά στερεότυπα. Είναι επιτακτική ανάγκη, λοιπόν, η κριτική να απεμπλακεί από κάθε μορφή αντισημιτισμού.

Εδώ εντοπίζεται το πρόβλημα και όχι στο δίκαιο του αγώνα για αυτοπροσδιορισμό και αυτοδιάθεση των Παλαιστινίων, ο οποίος πρέπει να υποστηριχθεί από ελευθεριακή πλευρά αλλά κριτικά. Η συμμετοχή και της Αριστεράς στον συνωμοσιολογικό λόγο, φορώντας αντιιμπεριαλιστική φρασεολογία, αποδεικνύει ότι οι

πύλες εισόδου στην εβραιοφοβία είναι ετερόκλητες και εντάσσονται εύκολα σε διαφορετικά ιδεολογικά περιβάλλοντα. Ένα παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ένα κομμάτι της Αριστεράς στηρίζει αντιδραστικές ιδεολογίες, είναι οι αριστεροπατριώτες εθνικιστές στην Ελλάδα, στους οποίους εντοπίζεται επίσης ένα μεγάλο ποσοστό εβραιοφοβίας.

Εν τέλει, κάθε κριτική στον αντισημιτισμό αντιμετωπίζει αντιστάσεις γιατί οι ίδιες οι λέξεις «Εβραίος» και «Ισραήλ» στο τρέχον ελληνικό κοινωνικό φαντασιακό εκπροσωπούν ακόμη ατομικές και κοινωνικές παραστάσεις που είναι φορείς του αντισημιτισμού. Μέχρι πριν λίγα χρόνια, στο ελληνικό σχολείο δεν υπήρχε η παραμικρή αναφορά στο Ολοκαύτωμα, ενώ η εβραϊκή ιστορία της Θεσσαλονίκης αποσιωπήθηκε και πολλά υλικά της απομεινάρια λεηλατήθηκαν ή ακόμη ποδοπατούνται. Επιθέσεις σε εβραϊκά νεκροταφεία, συναγωγές και μνημεία περνάνε απαρατήρητες. Δηλώσεις επιφανών δημόσιων προσώπων, όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, πρωτοσέλιδα εφημερίδων, όπως αυτό της αριστερής εφημερίδας *Πριν* «οι Εβραίοι δολοφόνοι πρέπει να πληρώσουν», η δίκη του ναζιστή Πλεύρη, δεν αντιμετωπίζονται όπως τους αξίζει.

Είναι, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη να αντιταχθούμε σε κάθε επανεμφάνιση του αντισημιτισμού, γιατί παραχαράσσει τους όρους της κατανόησης της υπάρχουσας καταπιεστικής συνθήκης, στρέφοντας εκ νέου την οργή εναντίον των γνωστών φαντασμάτων και αποδιοπομπαίων τράγων. Όποια αμφίεση και να ενδύεται αυτός ο λόγος, αριστερή ή δεξιά, θα πρέπει να μας βρίσκει απέναντι. Δεν ξεχνάμε τι έκαναν οι ναζί στο Άουσβιτς!

———————-

Σημειώσεις:

[1] Ένα σύμπλεγμα θεωριών και κοινών δοξασιών, που έχουν στον πυρήνα τους το φαντασιακό της συνωμοτικής δύναμης των Εβραίων και ερμηνεύουν τις κατευθύνσεις της ιστορίας σαν αποτέλεσμα

της δράσης μυστικών δυνάμεων.

[2] Μιχαήλ Μπακούνιν, *«Φιλοσοφία, θρησκεία, ηθική»*, μτφρ. Ζ. Σαρίκας, θες/νίκη: Πανοπτικόν, σ. 49.

[3] Ο όρος «αντισημιτισμός» είναι αρκετά προβληματικός γιατί σημασιοδοτείται φυλετικά. Παραδείγματος χάρη, πολλοί αντισημίτες συνήθως αμύνονται λέγοντας ότι δεν είναι τέτοιοι γιατί κι αυτοί ανήκουν στη σημιτική φυλή. Επικράτησε όμως το μίσος προς τους Εβραίους να ορίζεται ως «αντισημιτισμός» ενώ ορθότεροι είναι οι όροι «εβραιοφοβία» ή «αντιεβραϊσμός» ή «αντιιουδαϊσμός». Το ίδιο ισχύει και για τον όρο «Ολοκαύτωμα» του οποίου η αρχική σημασία συνδέεται με τη θρησκευτική τελετουργική θυσία, ενώ ορθότερος είναι ο όρος Σοά (Shoah) που χρησιμοποιούν οι Εβραίοι, ο οποίος σημαίνει *ολοσχερής καταστροφή, απώλεια, συμφορά*, *ερημωτική θύελλα*. Χρησιμοποιούμε αυτούς τους όρους όμως γιατί είναι αναγνωρίσιμοι και μάλιστα χωρίς να δημιουργούν συνήθως πρόβλημα στη συζήτηση.

---

* Ο Νίκος Χριστόπουλος ζει και εργάζεται στη Χαλκίδα, συμμετέχει στην ελευθεριακή πολιτική συλλογικότητα Ουλαλούμ.

** Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο τεύχος της Βαβυλωνίας #20

Η Σφαγή των Εβραίων στο Βραχώρι το 1821

Νίκος Ιωάννου

Η Αιτωλία και η Ακαρνανία, το Κάρλελι δηλαδή όπως λεγόταν

κάποτε, άργησε να κινηθεί σε σχέση με την εξέγερση του 1821.

Πρώτη εξεγερσιακή ενέργεια θεωρήθηκε η επίθεση του οπλαρχηγού Μακρή στην τουρκική συνοδεία που μετέφερε τον ετήσιο φόρο από το Μεσολόγγι στη Ναύπακτο και από εκεί στην Κωνσταντινούπολη. Ο Μακρής σκότωσε τους Τούρκους και άρπαξε τα χρήματα, βάζοντας έτσι το σπίρτο για τη φωτιά που λίγο μετά θα ακολουθούσε.[1]

Από τη μέρα της 5ης Μαρτίου του 1821 αρχίζει να φυσά ο αέρας της εξέγερσης στο Κάρλελι. Ακολούθησαν πολλά γεγονότα με προεξάρχοντα αυτά της κατάληψης του Βραχωρίου στις 11 Ιουνίου κι έπειτα του Ζαπαντίου στις 26 Ιουλίου.[2]

Το Ζαπάντι ήταν σχεδόν αμιγώς οθωμανικός οικισμός. Εκεί ζούσαν φτωχοί και γενικώς δεύτερης κατηγορίας Τούρκοι, κατώτεροι από αυτούς του Βραχωρίου. Απ’ ό,τι φάνηκε όμως ήταν σκληροί πολεμιστές αφού αντιστάθηκαν με εκπληκτική γενναιότητα στους χριστιανούς πολιορκητές. Σε μία από τις τελευταίες εξόδους των Τούρκων οι χριστιανοί σκότωσαν δεκαοχτώ από αυτούς. Έκοψαν τα κεφάλια των νεκρών και τα παλούκωσαν μπροστά στους πολιορκημένους συγγενείς τους.[3] Αφού ακολούθησαν αιματηρές επιθέσεις οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν παραδίδοντας και το Ζαπάντι. Η αλαζονική και βάρβαρη συμπεριφορά των άταχτων οπλοφόρων χριστιανών, οι βιασμοί και οι σφαγές των φτωχών αμάχων είχαν υπερβεί το «φυσιολογικό» για την εποχή επίπεδο ήδη στα γεγονότα της κατάληψης του Βραχωρίου 40 ημέρες νωρίτερα. Οι Εβραιοπούλες και οι φτωχιές Τουρκάλες βιάστηκαν και σφαγιάστικαν όμως η παράδοση μας μεταφέρει πώς χανούμισσες σκόρπισαν σε αρχοντόσπιτα της περιοχής σαν δούλες -κυρίως σαν σεξουαλικές δούλες- ζώντας βίο αβίωτο! **Αυτά τα γεγονότα ήταν η πιστοποίηση του διογκομένου μίσους, του κτήνους του ρατσισμού και του σεξισμού που μπορεί να φωλιάσουν και στην πιο λαϊκή εξέγερση.**

Όταν πλέον κανείς δεν αμφισβητούσε την υπεροχή των χριστιανών πολιορκητών του Βραχωρίου, πρώτοι διέφυγαν οι Αλβανοί μισθοφόροι, ανταλλάσσοντας προφανώς τη ζωή τους με χρήματα ή εξαργυρώνοντας παλιά νταραβέρια με τους οπλαρχηγούς, για να

εξοντωθούν αργότερα στα γύρω βουνά ληστευόμενοι από καπεταναίους. Οι ευκατάστατοι και οι αξιωματούχοι Τούρκοι, πλειοψηφία στην κοινότητα του Βραχωρίου, σώθηκαν φυγαδευόμενοι, ανταλλάσσοντας τη ζωή τους είτε με χρήματα είτε με την «αξία» του τίτλου τους. Πιθανότατα να σώθηκαν μαζί τους και ελάχιστοι πλούσιοι Εβραίοι.[4] Οι υπόλοιποι, όλη η εβραϊκή κοινότητα και οι λίγοι φτωχοί Τούρκοι αιχμάλωτοι σφαγιάστηκαν ολωσδιόλου από τις αιμοδιψείς εξαγριωμένες ομάδες των νικητών.

Προφανώς όμως ο εθνικός χαρακτήρας της κατάληψης του Βραχωρίου της 11ης Ιουνίου του 1821, που προσφάτως οι Αγρινιώτες άρχισαν να γιορτάζουν, δεν άφησε περιθώρια σπουδαίας αναφοράς σε αυτό το μικρό ολοκαύτωμα. Οι γέροντες, όσοι το είχαν ακούσει, το ανέφεραν με μισόλογα και χαμηλόφωνα, σαν μια πληροφορία αχνή, δευτερεύουσας σημασίας. Το ίδιο έκαναν και αρκετοί ερευνητές της περιοχής, με εξαίρεση τον Γεράσιμο Παπατρέχα (1922 -1998) που κι αυτός όμως δικαιολογεί το γεγονός ως «συνηθισμένο» για την εποχή.

Τους έσφαξαν όλους, άνδρες, γυναίκες, παιδιά.

Η παράδοση, λέει ο Παπατρέχας, διασώζει ότι «ο καπετάν Αλεξάκης Βλαχόπουλος έδωσε διαταγή στα παλικάρια του: – Το βράδυ να είστε όλοι έτοιμοι στο γιαταγάνι (που σημαίνει πάμε για σφαγή με τα γιαταγάνια και τα μαχαίρια και χωρίς μπιστόλες). Έτσι έγινε, βγήκαν όλοι στο γιαταγάνι κι από σπίτι σε σπίτι έσφαξαν όλους τους Οβραίους και μόνο ένας γλύτωσε, που διαμέσου Προυσού έφτασε στη Λαμία. Απόν τότε δεν ξανάμεινε Οβραίος στο Βραχώρι». Ο σημαντικός όμως Ξηρομερίτης λαογράφος δεν μας παραθέτει την πηγή του.

Ο Θεόδωρος Χαβέλας (1840 -1912) αναφέρεται λακωνικά στα γεγονότα που ακολούθησαν την άλωση του Βραχωρίου: «Τότε δε ο συρφετός των Αγρινίων, επιπεσών κατά των Εβραίων, διεπέρασεν άνδρας, γυναίκας και παιδιά εν στόματι μαχαίρας εκδικούμενος τον θάνατον ιερέος τινός εν Αγρινίω, Παπαλεξίου Δηματά, ον παρά των Τούρκων παραλαβόντες πρότερον οι Εβραίοι, ετύφλωσαν δι ακανθών και κατεβασάνισαν μέχρι θανάτου». Ο Βραχωρίτης

Χαβέλας κάνει αυτή την αναφορά στο έργο του «Ιστορία των Αιτωλών» (Αθήνα 1883) και αναφέρεται σε Αγρίνιο και Αγρινίους ονόματα που το 1821 δεν υπάρχουν, φανερώνοντάς μας έτσι την μυθοπλασία του πρώιμου νεοελληνικού εθνοκράτους. Για τους φτωχούς Τούρκους αναφέρει: «Εκ δε των αιχμαλώτων τους μεν πτωχούς εφόνευσαν εις κατοφέρειάν τινα κάτωθεν της πατρικής μου οικίας…»[5]

Να σημειώσουμε εδώ πως η «Ιστορία του Αγρινίου» έργο του Δάσκαλου Γεράσιμου Παπατρέχα εκδόθηκε το 1991 -με απουσία οποιασδήποτε επιμέλειας πρέπει να παραδεχτούμε -από τον Δήμο Αγρινίου. Η πρώτη έκδοση εξαντλήθηκε πολύ νωρίς και δεν επανεκδόθηκε ποτέ παρότι οι Αγρινιώτες -και όχι μόνο- αναζητούσαν το βιβλίο διακαώς. Ο λόγος είναι προφανής και δεν είναι άλλος από την πίεση που ασκεί το χριστιανικό-παραχριστιανικό και εθνικιστικό λόμπυ της πόλης στην εκάστοτε δημοτική αρχή. Ο Δάσκαλος Παπατρέχας ρητώς αναφέρεται στην πολιορκία και άλωση του Τουρκοβράχωρου ενώ η εκάστοτε δημοτική αρχή γιορτάζει την απελευθέρωση του Αγρινίου από τον τουρκικό ζυγό.

Όσο ψάχνουμε τις περιγραφές της εξέγερσης του 1821 τόσο απομακρυνόμαστε από την ιδέα μιας εθνικής εξέγερσης αφού σπανίως διαπιστώνουμε ίχνη κάποιας εθνικής συνείδησης. Αντιθέτως, διαπιστώνουμε την ληστρική πλευρά της εξέγερσης των πολυφυλετικών βαλκανικών καπετανάτων απέναντι στην υπό διάλυση οθωμανική αυτοκρατορία. Από αυτή τη ληστρική και βάρβαρη συμπεριφορά υπέφεραν και οι τοπικές κοινωνίες γεγονός που χάνεται στην νεοελληνική ιστοριογραφία καθώς σε αυτήν κυριαρχεί το εθνεγερτικό πάθος.

Αν και ο γράφων δεν είναι ιστορικός, δεν γινόταν να ασχοληθεί με τη σφαγή των Εβραίων χωρίς να ψάξει τη διαδρομή και το φούντωμα του αντιεβραϊσμού στην περιοχή του Κάρλελι και της Ηπείρου. Η έκρηξη της εξέγερσης του ’21 έγινε σε μια εποχή όπου ο αντισημιτισμός στη Βαλκανική χερσόνησο είχε μια έξαρση.

Ειδικά στην Ήπειρο και το Κάρλελι από τον 18ο αιώνα, την εποχή

δηλαδή του Κοσμά του Αιτωλού, ο αντισημιτισμός είχε έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα με οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις. Ήταν η εποχή όπου οι Αρβανίτες (ή αλλιώς Αλβανίτες -από το Αρβανός ή Αλβανός) έμποροι έμπαιναν δυναμικά στο εμπόριο των παζαριών που ως τότε ήταν ένας χώρος εβραϊκός. Οι Εβραίοι είχαν πατροπαράδοτα την αποκλειστικότητα στη διοργάνωση των παζαριών ως οι πρωτοπόροι έμποροι της περιοχής [6]. Σε αυτό συνέτεινε η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού τους κατά τον 15ο αιώνα (μετά τους ευρωπαϊκούς διωγμούς), κυρίως στα νησιά του Ιονίου. Οι γνώσεις τους γύρω από τις τέχνες, το εμπόριο και τη γεωργία τους έκαναν να κυριαρχήσουν στον χώρο της αγοράς αλλά και να δώσουν μια ώθηση στην οικονομία και τη διαβίωση των πληθυσμών, μεταφέροντας τον πολιτισμό τους. Έπρεπε λοιπόν κάποιος να χτυπήσει αυτή την ελίτ για να μπορέσει να εδραιωθεί σε ένα κομμάτι της αγοράς. Ο μοναδικός τρόπος για τους Αρβανίτες εμπόρους να πετύχουν αυτό ήταν να δημιουργήσουν τα δικά τους χριστιανικά παζάρια αφού η πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν χριαστιανοί. Έτσι η προπαγάνδα -την οποία ουσιαστικά στήριξε ο Κοσμάς ο Αιτωλός- ενάντια στους Εβραίους πήρε θρησκευτικό χαρακτήρα και συνεπώς και τον ανάλογο φανατισμό.

Μέσα σε λιγότερο από έναν αιώνα (1750-1820) καλλιεργήθηκε η προκατάληψη και η δαιμονολογία που οδήγησε σε σφαγές σαν αυτή του Βραχωρίου. Οι Αρβανίτες έμποροι χρηματοδότησαν τον Κοσμά και γύρω από τα κηρύγματά του έστησαν σιγά σιγά τα χριστιανικά παζάρια ημέρα Σάββατο, γεγονός που ήταν και η αιχμή της αντιεβραϊκής προπαγάνδας, εφόσον τα εβραϊκά παζάρια γίνονταν μόνο Κυριακή.

Έτσι για να καταφέρει τη μεταφορά της ημέρας των παζαριών από Κυριακή σε Σάββατο άρθρωσε τον πλέον καταγγελτικό και υβριστικό αντιεβραϊκό λόγο.

Αναφέρει ότι «Σφάζει ο Εβραίος εν πρόβατον και το μισό το εμπροσθινόν το κρατεί δια λόγου του και το πισινό το μουτζώνει και το πωλεί στους χριστιανούς για να τους μαγαρίσει». Και σε άλλο σημείο λέει: «Πώς το βαστά η καρδιά σαν να αγοράζετε από

Εβραίους πραμάτειες; Και τα άσπρα ύστερα να τα ξοδεύουν δια να σύρουν κανένα χριστιανόπουλον να το σφάξουν να πάρουν το αίμα του και με κείνο να κοινωνούν; Λοιπόν χριστιανοί μου μην αγοράζετε τίποτε απ' αυτούς».

Αυτά κήρυττε ο Κοσμάς στα κηρύγματά του. Από την άλλη βέβαια για να είναι εντάξει με τις χριστιανικές διδαχές έλεγε: «Όθεν αδελφοί μου, όσοι αδικήσετε χριστιανούς ή Εβραίους ή Τούρκους, να δώσετε το άδικον πίσω διότι είναι κατηραμένον και δεν βλέπετε καμμίαν προκοπήν».

Στο Τουρκοβράχωρο η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν σαφώς εκείνη την εποχή Οθωμανοί. Φαίνεται πως ο οθωμανικός στρατός ίδρυσε αυτόν τον οικισμό για να καλύψει τις δικές του ανάγκες, όμως μετά την εγκατάσταση των εκ της Δυτικής Ευρώπης Εβραίων προσφύγων μετατράπηκε σε ένα μικρό αλλά σημαντικό για την περιοχή αστικό κέντρο. Την δραστηριότητα των Οθωμανών και άλλων τιτλούχων γαιοκτημόνων συμπλήρωσε η δραστηριότητα τεχνητών και εμπόρων. Στην νέα αγορά που δημιουργήθηκε εισέβαλαν σταδιακά και οι χριστιανοί κάτοικοι του Βραχωρίου. Εκεί λοιπόν ο Κοσμάς ο Αιτωλός έμεινε και κύρηξε από το 1759 έως το 1762. Γνωρίζουμε ότι επέστρεψε το1775 όπου έφτιαξε ένα σχολείο, δεν γνωρίζουμε όμως πολλά για το περιεχόμενο της διδασκαλίας του.

Τα σχολεία του ο Κοσμάς τα έστηνε με χορηγίες Αρβανιτών εμπόρων και τα συντηρούσε πάλι με τον ίδιο τρόπο[7]. Γραπτά του ιδίου του Κοσμά για τη διδασκαλία και το κύρηγμά του δεν έχουμε. Βασιζόμαστε σε ό,τι διασώθηκε διά της προφορικής παράδοσης και όπως αυτή αποτυπώθηκε σε γραπτά λογίων της εποχής μετά τον θάνατό του. Ο μαθητής του Κοσμά Σάπφειρος Χριστοδουλίδης ή Ζαφείρης ή Ραμμενιάτης, αναφέρει: «Ο ιερός Κοσμάς επήγεν πάλιν εις τα Ιωάννινα, και πρώτον μεν εκατάπεισε τους χριστιανούς να μεταβάλουν το κοινόν παζάρι από την Κυριακήν εις το Σάββατον, το οποίον τους επροξένησε [στους Εβραίους] μεγίστην φθοράν. Δεύτερον τους εκήρυξε δια φανερούς εχθρούς, και ότι είναι έτοιμοι κάθε καιρόν να κάνουν κάθε κακόν εις τους χριστιανούς. Τρίτον, θέλοντας να βγάλει από τα

κεφαλάς των χριατιανών τας μακράς φούντας και τα τοιαύτα, τα οποία όλα ηγόραζον από τους Εβραίους, τους εδίδασκε πως είναι ακάθαρτα, ότι επί ταύτου δια τους χριστιανούς οι θεοκτόνοι τα μολύνουσι, και να μη τα αγοράζωσι ολότελα».[8]

Οι Εβραίοι τον κυνήγησαν για αυτό τον πόλεμο και τον συκοφάντησαν στον Αλή Πασά λέγοντας πως είναι πράκτορας της ρωσικής πολιτικής. Ο Πασάς τον συνέλαβε και τον γλίτωσαν οι Αρβανίτες έμποροι πληρώνοντας μεγάλο ποσό ως λύτρα. Βέβαια δεν γλίτωσε τον θάνατο. Τον κρέμασαν στις 24 Αυγούστου 1779 υπάλληλοι του Κουρτ πασά κι αυτός ο θάνατος χρεώθηκε από κάποιους στους Εβραίους εμπόρους ως αποτέλεσμα της πολεμικής τους.

Οι Εβραίοι γενικώς συγκέντρωναν το μίσος και των χριστιανών και των Οθωμανών, μίσος που δεν συνάδει με την προσφορά τους στα σκοτεινά χρόνια της φτώχειας και της αγνωσίας που σκέπαζε τους πληθυσμούς της περιοχής. Ο ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος λέει: «Οι Εβραίοι ευφυείς βιοτέχνες και έμποροι μυούν του υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις διάφορες τέχνες και εφευρέσεις, κερδίζουν πολλά και γίνονται ιδιοκτήτες μεγάλων εμπορικών καταστημάτων. Οι ίδιοι κινούν τα κεφάλαιά τους προς μεγαλύτερες επιχειρήσεις.»[9] Ο Ο Γάλλος γιατρός Spon (1674) αναφέρει: «Στη Ναύπακτο οι χριστιανοί έχουν δύο εκκλησίες και οι Εβραίοι τρείς συναγωγές. Τα προϊόντα που εξάγονται από το λιμάνι είναι δέρματα, λάδι, καπνός, σιτάρια, ρίζι, κριθάρι». Επίσης πρέπει να σημειώσουμε την ειρηνική συνύπαρξη επί αιώνες των αυτόχθονων Εβραίων με τους πληθυσμούς που κατά καιρούς εναλλάσσονταν στην περιοχή. Στην Περίστα Ναυπακτίας δεν γνωρίζουμε από πότε υπάρχει κοινότητα Εβραίων σηροτρόφων ωστόσο την τέχνη αυτή ασκούν Ρωμανίτες Εβραίοι από πολύ παλιά. Ο Ισπανοεβραίος περιηγητής Βενιαμίν εκ Τουδέλας (12^{ος} αιώνας) σημειώνει την ύπαρξη εβραϊκής κοινότητας στην πόλη Άφιλον στις εκβολές του Αχελώου κοντά στη σημερινή Γουριά. Άλλη πηγή αναφέρει και τη Ναύπακτο[10].

Η σφαγή των εβραϊκών οικογενειών στο Βραχώρι το 1821 καθώς και

των λίγων φτωχών Τούρκων που δεν είχαν με τι να ανταλλάξουν τη ζωή τους (δεν είχαν «τιμή») είναι ένα γεγονός που σκιάζει την 11η Ιουνίου, μέρα γιορτής της «απελευθέρωσης του Βραχωρίου». Η δικαιολογία ότι ήταν πλούσιοι και δυνάστες δεν στέκει ιστορικά αφού υπήρχαν και Εβραίοι γεωργοί, μεταξουργοί και τεχνίτες. Πλούσιοι και δυνάστες ήταν σε μεγαλύτερο βαθμό Βλάχοι, Τούρκοι και Αρβανίτες. Αυτοί μάλιστα κατείχαν την εξουσία και τη δύναμη. Τα Πασαλίκια, τα Βιλαέτια και τα αρματωλίκια ήταν στα χέρια τους.

Αν οι σύγχρονοι Αγρινιώτες χρειάζονται εναγωνίως το ιστορικό γεγονός που θα τους συνδέσει με το παρελθόν ανάμεσα στα άλλα πρέπει να ψάξουν στις στάχτες του Βραχωρίου και στις κραυγές των δολοφονημένων αμάχων, θυμάτων ενός άγριου ρατσισμού.

Σημειώσεις:

[1] Σπυρίδων Τρικούπης, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τόμος 1ος, Αθήνα, εκδ. Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1993, σελ.243
[2] Γεράσιμος Ηρ. Παπατρέχας, Ιστορία του Αγρινίου, Αγρίνιο, έκδοση Δήμου Αγρινίου 1991, σελ. 213
[3] Ό.π. σελ. 250
[4] Ο Κορδάτος εικάζει ότι ήταν ένας πλούσιος Εβραίος.
[5] Γεράσιμος Παπατρέχας, ό.π, σελ. 242-245
[6] Γ. Κορδάτος: Αναφορές στη συμβολή των Εβραίων στις τέχνες (βιοτεχνία), στη γεωργία και το εμπόριο.
Απ. Βακαλόπουλος «Νέα Ελληνική Ιστορία» σελ. 53 -54.
[7] Μάρκος Γκιόλιας. «Ο Κοσμάς ο Αιτωλός και η εποχή του» σελ. 18. Στο χρονογραφικό σχεδίασμα του συγγραφέα: 1778, οικονομική υποστήριξη του Κοσμά από μικροπωλητές και μικρέμπορους της Ηπείρου.
[8] Μάρκος Γκιόλιας, ό.π, 225 -239.
[9] Απ. Βακαλόπουλου, ό.π.
Κ. Σιμόπουλος. «Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα» σελ.692.

[10] Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Περίστα Ναυπακτίας, 1998.
Βενιαμίν εκ Τουδέλας, Το οδοιπορικό ενός Εβραίου περιηγητού, ΧΡΟΝΙΚΑ, περιοδικό του Κ. Ι. Σ.
Φ. Χριστόπουλος. Η Εβραϊκή Κοινότης Ναυπάκτου, τόμος Α', 1968, σελ.277 -30 της επετηρίδος της Εταιρείας Στερεολλαδίτικων Μελετών.

**Το παρόν κείμενο δημοσιέυτηκε για πρώτη φορά στο 2ο τεύχος του Αγρινιώτικου περιοδικού CONTACT τον Ιούλιο του 2001. Δημοσιεύεται σήμερα 16 χρόνια αργότερα στο site της Βαβυλωνίας με κάποιες προσθήκες που δεν είχαν συμπεριληφθεί στην έκδοση του CONTACT λόγω έλλειψης χώρου.*

CONTACT
Τ.Θ. 93 30100 ΑΓΡΙΝΙΟ
ΙΟΥΛΙΟΣ 2001
2
e-mail: contact_agrinio@geosities.com
www.geosites.com/contact_agrinio
ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΤΡΟΜΟΝΟΜΟ και την παγκόσμια "νέα" τάξη
Η ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΟ ΒΡΑΧΩΡΙ ΤΟ 1821
ΠΑΝΑΙΤΩΛΙΚΟΣ:
ΔΥΣΚΟΛΑ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ
Hip Hop - Fight the Power
Κόμικς:
Ο ΜΙΧΛΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
Φιλοσοφία:
Στοιχεία της έννοιας της ελευθερίας στον Επίκτητο
800 ΔΡΧ.

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ | Αντισημιτισμός και Ελληνική Κοινωνία – Μία Σχέση Διαχρονική (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.
Κάθε Παρασκευή στις 14:00, στην ERTOPEN.

Την Παρασκευή, 24 Μαρτίου 2017, μίλησαν:
– ο ιστορικός-ερευνητής Αλέκος Ράπτης για την εξόντωση της εβραϊκής κοινότητας των Ιωαννίνων στις 25 Μαρτίου του 1944.
– μέλος της Αντιεξουσιαστικής Κίνησης Κομοτηνής, για το 12ο Αντιεξουσιαστικό Φεστιβάλ Κομοτηνής (24-25-26-28 Μαρτίου).
Κι ακόμη σχόλια για τον μιλιταρισμό των παρελάσεων και την επικαιρότητα.

Παρουσιάζουν οι Ελιάνα Καναβέλη, Στέφανος Μπατσής.
Δημοσιογραφική επιμέλεια: Γιώργος Παπαχριστοδούλου.

Ραδιοφωνικά στους 106,7 στα FM για την Αττική, στους 96,5 FM μέσω του εργατικού κέντρου Εύβοιας και μέσω του Ράδιο Ένωση 97,3 FM στην Βοιωτία.
Διαδικτυακά στο https://www.ertopen.com/radio.

Τα ηχητικά όλων των εκπομπών **εδώ**.

Τζούντιθ Μπάτλερ: Η Πρόκληση

της Χάνα Άρεντ στον Άντολφ Άιχμαν

Μετάφραση: Εύα Πλιάκου

Πενήντα χρόνια πριν η συγγραφέας και φιλόσοφος Χάνα Άρεντ έγινε μάρτυρας του τέλους της δίκης του Άντολφ Άιχμαν, μιας από τις σημαντικότερες φιγούρες στην οργάνωση του Ολοκαυτώματος. Καλύπτοντας τη δίκη, η Άρεντ έπλασε τη φράση «η κοινοτοπία του κακού», μια φράση που από τότε έχει γίνει κάτι σαν διανοητικό κλισέ. Αλλά τι πραγματικά εννοούσε;

Ένα πράγμα που σίγουρα δεν εννοούσε η Άρεντ ήταν ότι το κακό είχε γίνει κοινότοπο ή ότι ο Άιχμαν και τα ναζιστικά στρατεύματά του είχαν διαπράξει ένα συνηθισμένο έγκλημα. Πράγματι, πίστευε ότι το έγκλημα είχε έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, αν όχι πρωτοφανή, και ως εκ τούτου αυτό απαιτούσε μια νέα προσέγγιση στην ίδια τη δικαστική απόφαση.

Υπήρχαν τουλάχιστον δύο προκλήσεις για τη δικαστική απόφαση που υπογράμμισε η Άρεντ και ακόμα μία για την ηθική φιλοσοφία γενικότερα. Το πρώτο πρόβλημα είναι αυτό της νομικής πρόθεσης. Έπρεπε τα δικαστήρια να αποδείξουν ότι ο Άιχμαν σκόπευε να προκαλέσει γενοκτονία για να τον καταδικάσουν για το έγκλημα; Το επιχείρημά της ήταν ότι στον Άιχμαν ενδεχομένως να έλειπαν οι «προθέσεις», στον βαθμό που δεν κατόρθωσε να σκεφτεί το έγκλημα το οποίο διέπραττε. Δεν πίστευε ότι ο Άιχμαν ενεργούσε χωρίς συνείδηση, αλλά επέμενε ότι ο όρος «σκέπτομαι» πρέπει να προορίζεται για μια πιο αντανακλαστική λειτουργία της λογικής.

Η Άρεντ αναρωτήθηκε εάν ένα νέο είδος ιστορικού υποκειμένου είχε καταστεί δυνατό με τον εθνικοσοσιαλισμό, ένα είδος στο οποίο τα άτομα εκτελούσαν πολιτικές αλλά δεν είχαν πλέον «προθέσεις», με τη συνήθη έννοια του όρου. Το να έχεις «προθέσεις», κατά τη γνώμη της, ήταν το να σκέφτεσαι αναστοχαστικά για τις πράξεις σου ως πολιτικό υποκείμενο, του

οποίου η ζωή και η σκέψη είναι συνδεδεμένες με τις ζωές και τις σκέψεις άλλων ατόμων. Έτσι, σε αυτή την πρώτη φάση, φοβόταν πως αυτό που είχε γίνει «κοινότοπο» ήταν η ίδια η μη-σκέψη. Το γεγονός αυτό δεν ήταν καθόλου κοινότοπο, αλλά πρωτοφανές, σοκαριστικό και λάθος.

Με το να γράφει για τον Άιχμαν, η Άρεντ προσπαθούσε να καταλάβει τι ήταν το πρωτοφανές στη ναζιστική γενοκτονία – όχι για να διαπιστωθεί η ιδιαίτερη περίπτωση του Ισραήλ, αλλά για να κατανοήσει ένα έγκλημα ενάντια στην ανθρωπότητα, ένα έγκλημα που θα δικαιολογούσε την καταστροφή των Εβραίων, των Ρομά, των ομοφυλόφιλων, των κομμουνιστών, των ατόμων με αναπηρία και των αρρώστων. Ακριβώς όπως η αποτυχία της σκέψης ήταν μια αποτυχία να ληφθούν υπόψη η αναγκαιότητα και η αξία που κάνουν τη σκέψη δυνατή, έτσι η καταστροφή και η μετατόπιση ολόκληρων πληθυσμών ήταν μια επίθεση όχι μόνο στις συγκεκριμένες ομάδες, αλλά σε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Ως αποτέλεσμα, η Άρεντ διαφώνησε με τη διεξαγωγή της δίκης του Άιχμαν από ένα συγκεκριμένο έθνος-κράτος αποκλειστικά στο όνομα του δικού του πληθυσμού.

Σε αυτή την ιστορική συγκυρία, για την Άρεντ κατέστη αναγκαίο να υπάρξει προετοιμασία και να γίνουν αντιληπτά τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, και αυτό συνεπάγεται την υποχρέωση να επινοηθούν νέες δομές στον χώρο του διεθνούς δικαίου. Έτσι, εάν ένα έγκλημα είχε γίνει κατά κάποιον τρόπο «κοινότοπο», ήταν ακριβώς επειδή διαπράχθηκε με τρόπο καθημερινό, συστηματικά, χωρίς να υπάρχει επαρκής συζήτηση και αντίθεση σε αυτό. Κατά μία έννοια, αποκαλώντας ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας «κοινότοπο», προσπαθούσε να υποδείξει τον τρόπο με τον οποίο το έγκλημα είχε γίνει για τους εγκληματίες αποδεκτό, μια υπόθεση ρουτίνας, και υλοποιήθηκε χωρίς ηθική αποστροφή, πολιτική αγανάκτηση και αντίσταση.

Αν η Άρεντ σκέφτηκε ότι οι υπάρχουσες έννοιες της νομικής πρόθεσης και τα εθνικά ποινικά δικαστήρια ήταν ανεπαρκή στη διαδικασία της σύλληψης και εκδίκασης των εγκλημάτων των ναζί, αυτό συνέβη επειδή επίσης πίστευε ότι ο ναζισμός

πραγματοποιούσε απειλή εναντίον της σκέψης. Η άποψή της αμέσως διεύρυνε τη θέση και τον ρόλο της φιλοσοφίας στην εκδίκαση της γενοκτονίας και έθεσε τα θεμέλια για μια νέα λειτουργία του πολιτικού και νομικού προβληματισμού, που πίστευε ότι θα διασφαλίσει τόσο τη σκέψη όσο και τα δικαιώματα ενός ανοικτού και πλουραλιστικού παγκόσμιου πληθυσμού στην προστασία εναντίον της καταστροφής.

Εκείνο που είχε γίνει κοινότοπο –και μάλιστα σε εντυπωσιακό βαθμό– ήταν η αποτυχία στο σκέπτεσθαι. Πράγματι, ως έναν βαθμό, η αποτυχία του να σκεφτούμε είναι ακριβώς το όνομα του εγκλήματος που διαπράττει ο Άιχμαν. Θα μπορούσαμε να πιστέψουμε αρχικά ότι αυτός είναι ένας σκανδαλώδης τρόπος για να περιγράψει κανείς αυτό το φρικτό έγκλημα, αλλά για την Άρεντ η συνέπεια της μη-σκέψης είναι γενοκτονική, ή σίγουρα θα μπορούσε να είναι.

Φυσικά, η πρώτη αντίδραση απέναντι σε έναν τέτοιο προφανώς αφελή ισχυρισμό μπορεί να είναι ότι η Άρεντ υπερεκτίμησε τη δύναμη της σκέψης ή ότι πίστευε σε έναν ιδιαίτερα κανονιστικό τρόπο σκέψης που δεν ανταποκρινόταν στις διάφορες λειτουργίες του αναστοχασμού, του αυτο-μουρμουρίσματος (self-muttering) και της αθόρυβης φλυαρίας, τα οποία συνέχονται με τη σκέψη.

Πράγματι, το κατηγορητήριό της για τον Άιχμαν πήγαινε πέρα από το ίδιο το υποκείμενο και στον ιστορικό κόσμο στον οποίο η αληθινή σκέψη εξαφανιζόταν και, ως εκ τούτου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας έγιναν όλο και πιο «νοητά». Η υποβάθμιση της σκέψης εργάστηκε από κοινού με τη συστηματική καταστροφή των πληθυσμών.

Παρά το γεγονός ότι η Άρεντ εστιάζει στην αποτυχία του Άιχμαν να σκεφτεί ως έναν τρόπο για να κατονομάσει το απόλυτο έγκλημά του, είναι σαφές ότι πιστεύει πως τα ισραηλινά δικαστήρια δεν στοχάστηκαν αρκετά καλά, και προσπάθησε να προσφέρει μια σειρά από διορθώσεις στον τρόπο των διαδικασιών τους. Αν και η Άρεντ συμφώνησε με την τελική ετυμηγορία της δίκης, δηλαδή ότι ο Άιχμαν έπρεπε να καταδικαστεί σε θάνατο, διαφώνησε με το

σκεπτικό που προβλήθηκε στη δίκη, αλλά και με το ίδιο το αντικείμενό της. Πίστευε ότι η δίκη έπρεπε να επικεντρωθεί στις πράξεις που διέπραξε, πράξεις οι οποίες περιελάμβαναν την κατασκευή μιας πολιτικής της γενοκτονίας.

Όπως και ο νομικός φιλόσοφος Γιοσάλ Ρογκάτ (Yosal Rogat) πριν απ' αυτήν, έτσι και η Άρεντ δεν πίστευε ότι η ιστορία του αντισημιτισμού, ή ακόμη και η ιδιαιτερότητα του αντισημιτισμού στη Γερμανία, έπρεπε να δοκιμαστεί. Είχε αντιρρήσεις στην αντιμετώπιση του Άιχμαν ως αποδιοπομπαίου τράγου. Κατέκρινε μερικούς από τους τρόπους με τους οποίους το Ισραήλ χρησιμοποίησε τη δίκη για να καθιερώσει και να νομιμοποιήσει τη δική του νομική εξουσία και τις εθνικές του φιλοδοξίες. Πίστευε ότι η δίκη απέτυχε να κατανοήσει τον Άιχμαν ως άνθρωπο και τις πράξεις του. Ο Άιχμαν είτε εκπροσωπούσε όλο τον ναζισμό και κάθε ξεχωριστό ναζί είτε θεωρούνταν ως το απόλυτο παθολογικό ξεχωριστό άτομο. Φαινόταν να μην έχει σημασία για τους εισαγγελείς ότι αυτές οι δύο ερμηνείες έρχονταν ουσιαστικά σε σύγκρουση. θεωρούσε ότι η δίκη απαιτούσε μια κριτική στην ιδέα της συλλογικής ενοχής, αλλά επίσης κι έναν ευρύτερο προβληματισμό στις συγκεκριμένες ιστορικά προκλήσεις της ηθικής ευθύνης υπό δικτατορικό καθεστώς. Πράγματι, αυτό για το οποίο κατηγορούσε τον Άιχμαν ήταν η αποτυχία του να σταθεί κριτικά απέναντι στο θετικό δίκαιο, δηλαδή η αποτυχία του να αποστασιοποιηθεί από τις απαιτήσεις της νομοθεσίας και της πολιτικής που του επιβάλλονταν. Με άλλα λόγια, τον κατηγορεί για την υπακοή του, την έλλειψη κριτικής αποστασιοποίησης, την αποτυχία του να σκεφτεί.

Αλλά περισσότερο απ' αυτό τον κατηγορεί για την αποτυχία του να συνειδητοποιήσει ότι η σκέψη εμπλέκει το υποκείμενο σε μια κοινωνικοποίηση, σε ένα σύνολο το οποίο δεν μπορεί να διαιρεθεί ή να καταστραφεί μέσω γενοκτονικών στόχων. Κατά την άποψή της, κανένα σκεπτόμενο ον δεν μπορεί να σχεδιάσει ή να διαπράξει γενοκτονία. Φυσικά, μπορούν τα άτομα να έχουν τέτοιες σκέψεις, δηλαδή περί χάραξης κι εφαρμογής γενοκτονικής πολιτικής, όπως σαφώς είχε ο Άιχμαν, αλλά τέτοιοι υπολογισμοί

δεν μπορούν να αποκαλούνται σκέψη, κατά τη γνώμη της. Αναρωτιόμαστε πώς η σκέψη εμπλέκει κάθε σκεπτόμενο «εγώ» ως μέρος ενός «εμείς» σε βαθμό που η καταστροφή ενός μέρους από το σύνολο των ανθρώπινων ζωών να μην αποτελεί μόνο την καταστροφή ενός ατόμου, θεωρούμενη ως αναγκαίως συνδεδεμένη με το σύνολο, αλλά την καταστροφή των ίδιων των συνθηκών της σκέψης.

Πολλά ερωτήματα ανακύπτουν: Πρέπει η σκέψη να γίνει αντιληπτή ως μια ψυχολογική διαδικασία ή, πράγματι, ως κάτι που μπορεί να περιγραφεί επαρκώς ή η σκέψη, με την έννοια που της αποδίδει η Άρεντ, είναι πάντοτε κάποιου είδους άσκηση της κρίσης, κι επομένως εμπλεκόμενη σε μια κανονιστική πράξη. Αν το σκεπτόμενο «εγώ» είναι ένα μέρος του «εμείς» και αν το σκεπτόμενο «εγώ» είναι αποφασισμένο να διατηρήσει αυτό το «εμείς», πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τη σχέση μεταξύ του «εγώ» και του «εμείς» και ποιες συγκεκριμένες επιπτώσεις συνεπάγεται η σκέψη για τις νόρμες που διέπουν την πολιτική και, συγκεκριμένα, την κρίσιμη σχέση με το θετικό δίκαιο;

Το βιβλίο της Άρεντ για τον Άιχμαν είναι ιδιαίτερα εριστικό. Αλλά πιθανότατα αξίζει να παρατηρήσει κανείς ότι δεν ασχολείται απλώς με το ζήτημα των ισραηλινών δικαστηρίων και τον τρόπο με τον οποίο κατέληξαν στην απόφαση της θανατικής ποινής του Άιχμαν. Στέκεται, επίσης, κριτικά απέναντι στον ίδιο τον Άιχμαν, για τη διαμόρφωση και την υπακοή του σε ένα ολέθριο σύνολο νόμων.

Μία ρητορική τεχνική στο βιβλίο της είναι ότι, ξανά και ξανά, ξεσπά μια διαμάχη ανάμεσα σε αυτήν και τον ίδιο τον Άιχμαν. Στο μεγαλύτερο μέρος αναφέρεται στη δίκη και στον Άιχμαν στο τρίτο πρόσωπο, αλλά υπάρχουν στιγμές που απευθύνεται στον ίδιον άμεσα, όχι στη δίκη αλλά στο κείμενό της. Κάτι τέτοιο συνέβη όταν ο Άιχμαν ισχυρίστηκε ότι κατά την εφαρμογή της Τελικής Λύσης ενεργούσε με βάση την υπακοή και ότι είχε αντλήσει αυτό το συγκεκριμένο ηθικό δίδαγμα από την ανάγνωση του Καντ.

Μπορούμε να φανταστούμε πόσο διπλά σκανδαλώδης ήταν αυτή η στιγμή για την Άρεντ. Ήταν σίγουρα αρκετά κακό ότι διαμόρφωνε κι εκτελούσε διαταγές για την Τελική Λύση, αλλά το να λέει, όπως κι έκανε, ότι είχε ζήσει ολόκληρη τη ζωή του με βάση τις καντιανές αρχές, συμπεριλαμβανομένης και της υπακοής του στη ναζιστική αρχή, πήγαινε πάρα πολύ. Ο ίδιος επικαλέστηκε το «καθήκον» σε μια προσπάθεια να εξηγήσει τη δική του εκδοχή πάνω στη φιλοσοφία του Καντ. Η Άρεντ γράφει: «Αυτό ήταν εξωφρενικό, προφανώς, αλλά και ακατανόητο, δεδομένου ότι η ηθική φιλοσοφία του Καντ είναι τόσο στενά συνδεδεμένη με την ικανότητα κρίσης του ατόμου, που αποκλείει την τυφλή υπακοή».

Ο Άιχμαν φάσκει και αντιφάσκει όταν εξηγεί τις καντιανές του δεσμεύσεις. Από τη μια πλευρά, διευκρινίζει: «Εννοούσα με την παρατήρησή μου για τον Καντ ότι η αρχή της θέλησής μου πρέπει πάντοτε να είναι τέτοια έτσι ώστε να μπορεί να γίνει η αρχή των γενικών νόμων». Και όμως, ο ίδιος επίσης παραδέχεται ότι από τη στιγμή που ήταν επιφορτισμένος με το καθήκον της διεξαγωγής της Τελικής Λύσης έπαψε να ζει με βάση τις καντιανές αρχές. Η Άρεντ αναμεταδίδει το πώς ο ίδιος περιέγραφε τον εαυτό του: «Δεν ήταν πια “κύριος των πράξεών του”, και… “δεν ήταν σε θέση να αλλάξει κάτι”».

Όταν, στη μέση της μπερδεμένης του εξήγησης, ο Άιχμαν επαναδιατυπώνει την κατηγορική του προσταγή έτσι ώστε ο καθένας να έπρεπε να ενεργεί με τον τρόπο που ο Φύρερ θα ενέκρινε, ή που ο ίδιος (ο Φύρερ) θα ενεργούσε, η Άρεντ προσφέρει μια γρήγορη απάντηση, σαν να απηύθυνε μια άμεση απάντηση στον ίδιο τον Άιχμαν: «Να είστε σίγουρος πως ο Καντ δεν είχε ποτέ πρόθεση να πει κάτι τέτοιο. Αντιθέτως, για τον ίδιο κάθε άνθρωπος ήταν κι ένας νομοθέτης από τη στιγμή που άρχιζε να ενεργεί. Με τη χρήση της “πρακτικής του λογικής” ο άνθρωπος βρήκε τις αρχές που θα μπορούσαν και θα έπρεπε να είναι οι αρχές του δικαίου».

Η Άρεντ κάνει αυτή τη διάκριση μεταξύ της πρακτικής λογικής και της υπακοής στον Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ το 1963 κι επτά χρόνια αργότερα ξεκίνησε μια σειρά από διαλέξεις με μεγάλη

επιρροή πάνω στην πολιτική φιλοσοφία του Καντ στο New School for Social Research της Νέας Υόρκης. Κατά κάποιον τρόπο, μπορούμε να θεωρήσουμε ένα μεγάλο μέρος από το μετέπειτα έργο της Άρεντ, συμπεριλαμβανομένων των έργων της για τη θέληση, την κρίση και την ευθύνη, ως μια εκτεταμένη συζήτηση με τον Άιχμαν πάνω στην ορθή ανάγνωση του Καντ, ως μια μανιώδη προσπάθεια να επαναδιεκδικήσει τον Καντ από τις ναζιστικές ερμηνείες και να κινητοποιήσει τις πηγές του κειμένου του ακριβώς κατά των αντιλήψεων περί υπακοής, που άκριτα υποστήριξαν έναν εγκληματικό ποινικό κώδικα κι ένα φασιστικό καθεστώς.

Από πολλές απόψεις, η προσέγγιση της Άρεντ είναι από μόνη της αρκετά αξιοθαύμαστη, δεδομένου ότι είναι, μεταξύ άλλων, και μια προσπάθεια υπεράσπισης της σχέσης μεταξύ των Εβραίων και της γερμανικής φιλοσοφίας ενάντια σε αυτούς που έβρισκαν στην γερμανική κουλτούρα και σκέψη τους σπόρους του εθνικού σοσιαλισμού. Με αυτόν τον τρόπο, η θεώρησή της θυμίζει εκείνη του Χέρμαν Κοέν (Hermann Cohen), ο οποίος υποστήριξε με τραγικό τρόπο στις αρχές του 20ού αιώνα ότι οι Εβραίοι θα έβρισκαν μεγαλύτερη προστασία και πολιτιστική αναφορά στη Γερμανία απ’ ό,τι σε οποιοδήποτε Σιωνιστικό σχέδιο που θα τους μετέφερε στην Παλαιστίνη.

Ο Κοέν πίστευε ότι η οικουμενικότητα ανήκε στη γερμανική φιλοσοφία, χωρίς να λαμβάνει υπόψη διεθνιστικά ή παγκόσμια μοντέλα που θα μπορούσαν να παρέχουν μια εναλλακτική λύση για τα δύο έθνη-κράτη. Η Άρεντ, χωρίς την αφέλεια του Κοέν, διατηρούσε μια σημαντική κριτική στάση απέναντι στο έθνος-κράτος. Επαναδιατυπώνει τη σκέψη του Κοέν σε μια καινούργια κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία: Η πραγματική παρακολούθηση της σκέψης του Καντ, ή μάλλον η αναδιατύπωση της θεώρησής του σε μια σύγχρονη κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία με την πραγματική έννοια, θα είχε σταματήσει τον Άιχμαν και τα στρατεύματά του, θα είχε παράγει ένα άλλο είδος δίκης απ’ αυτή που είδε στην Ιερουσαλήμ και θα είχε λυτρώσει τη γερμανοεβραϊκή φιλοσοφική απόκλιση – αυτό που προσπάθησε η

Άρεντ να φέρει μαζί της και στη Νέα Υόρκη. Αυτό που είχε γίνει κοινότοπο ήταν η επίθεση στη σκέψη και αυτό το ίδιο, για εκείνη, ήταν καταστροφικό κι επακόλουθο. Αξιοσημείωτη για εμάς, χωρίς αμφιβολία, είναι η πεποίθηση της Άρεντ ότι μόνο η φιλοσοφία θα μπορούσε να είχε σώσει αυτά τα εκατομμύρια των ζωών.

Πηγή: ***Hannah Arendt's Challenge to Adolf Eichmann***, στο *The Guardian*, 29 Αυγούστου, 2011.